

ابو احمد حاکم، محمد، *شعار اصحاب الحديث*، به کوشش صبحی سامرائی، کویت، ۱۴۰۶ ق؛ ابوالفدا، المختصر فی اخبار البشر، بیروت، دارالمعرفه؛ بخاری، محمد، *التاریخ الکبیر*، دیار بکر، المكتبة الاسلامیه؛ بغدادی، هدیه؛ بیهقی، احمد، *السنن الکبری*، حیدرآباد دکن، ۱۳۵۴ ق؛ جندی، مفضل، *فضائل المدینة*، به کوشش محمد مطیع حافظ، دمشق، ۱۴۰۷ ق/۱۹۸۷ م؛ جوده، صادق احمد، *المدارس الصیرونیة فی بلاد الشام*، بیروت، ۱۴۰۶ ق/۱۹۸۶ م؛ حاجی خلیفه، کشف؛ حلبی، علی، *السیرة الحلیة*، بیروت، ۱۴۰۰ ق؛ خطیب بغدادی، احمد، *الکفایة فی علم الروایة*، حیدرآباد دکن، ۱۳۹۰ ق/۱۹۷۰ م؛ ذهبی، محمد، *تاریخ الاسلام*، به کوشش عمر عبدالسلام تدمری، بیروت، ۱۴۱۳ ق/۱۹۹۳ م؛ هجو، تذکره الحفاظ، حیدرآباد دکن، ۱۳۸۸ ق/۱۹۶۸ م؛ هجو، سیر؛ هجو، العبر، به کوشش فؤاد سید، کویت، ۱۹۶۱ م؛ هجو، المختصر المحتاج الیه من تاریخ ابن الدبیشی، به کوشش مصطفی عبدالقادر عطا، بیروت، ۱۴۱۷ ق/۱۹۹۷ م؛ رسائل فی درایة الحديث، به کوشش ابوالفضل حافظیان، قم، ۱۳۸۲ ش/۱۴۲۴ ق؛ زرکلی، اعلام؛ سبکی، عبدالوهاب، *طبقات الشافعیة الکبری*، به کوشش محمود محمد طناحی و عبدالفتاح محمد حلوی، قاهره، ۱۳۸۳ ق/۱۹۶۴ م؛ سبکی، علی، *فتاوی*، بیروت، دارالمعرفه؛ سخاوی، محمد، *الضوء اللامع*، قاهره، ۱۳۵۵ ق/۱۹۳۶ م؛ سمعانی، عبدالکریم، *ادب الاملاء والاستملاء*، به کوشش ماکس وایس وایلر، بیروت، ۱۴۰۲ ق/۱۹۸۱ م؛ سیوطی، *تدریب الراوی*، به کوشش احمد عمر هاشم، بیروت، ۱۴۰۵ ق/۱۹۸۵ م؛ صبره، عتاف سید محمد، «المدارس فی العصر الایوبی»، *تاریخ المدارس فی مصر الاسلامیه*، به کوشش عبدالعظیم رمضان، قاهره، ۱۹۹۲ ق؛ صفدی، خلیل، *الوائی بالوقیات*، به کوشش احمد ارناؤوظ و ترکی مصطفی، بیروت، ۱۴۲۰ ق/۲۰۰۰ م؛ صنعانی، عبدالرزاق، *المصنف*، به کوشش حبیب الرحمن اعظمی، بیروت، ۱۴۰۳ ق/۱۹۸۳ م؛ صوری، محمد، *الفوائد المنتقاة و الغرائب الحسان*، به کوشش عمر عبدالسلام تدمری، بیروت، ۱۴۰۷ ق/۱۹۸۷ م؛ طبری، تاریخ، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۶۴ م؛ عراقی، عبدالرحیم، *الاریعین العشاریة*، به کوشش بدر عبدالله بدر، بیروت، ۱۴۱۳ ق؛ عینی، محمود، *عقد الجمال*، به کوشش محمد محمد امین، قاهره، ۱۴۰۷ ق/۱۹۸۷ م؛ فارسی، عبدالغافر، *سیاق تاریخ نیسابور*، انتخاب صریفینی، به کوشش محمد کاظم محمودی، قم، ۱۴۰۳ ق؛ قرشی، یحیی، *غیر الفوائد المجموعه*، به کوشش محمد خرفاشی، بیروت، ۱۴۱۷ ق/۱۹۹۶ م؛ قنطلی، علی، *انباه الرواة*، به کوشش محمد ابوالفضل ابراهیم، قاهره، ۱۳۷۴ ق/۱۹۵۵ م؛ کحاله، عمر رضا، *معجم المؤلفین*، دمشق/بیروت، ۱۹۶۷ م؛ محمد بن عزون، *مدرسة الحديث فی بلاد الشام*، بیروت، ۱۴۲۱ ق/۲۰۰۰ م؛ معروف، ناجی، *المدارس الشریة*، بغداد، ۱۹۶۵ م؛ مقریزی، احمد، *الخطط*، بولاق، ۱۲۷۰ ق؛ منهاجی اسویطی، محمد، *جواهر العقود*، بیروت، ۱۴۱۷ ق/۱۹۹۶ م؛ نعیمی، عبدالقادر، *الدارس فی تاریخ المدارس*، به کوشش جعفر حسینی، دمشق، ۱۳۶۷ ق/۱۹۴۸ م؛ تقوی، حامد، *خلاصة عقبات الانوار*، تهران، ۱۴۰۵ ق؛ نویری، احمد، *نهاية العرب*، قاهره، وزارة الثقافة؛ یاقوت، معجم البلدان، بیروت، ۱۹۹۵ م؛ یحیی بن معین، *الجزء الثاني من حدیث یحیی بن معین*، روایت ابوبکر مروزی، به کوشش خالد بن عبدالله سیبیت، ریاض، ۱۴۱۹ ق/۱۹۹۸ م.

فرامرز حاج منوچهری

دار الحزب، نک: دارالاسلام و دارالحرب.

داردائل، تنگه‌ای میان دو دریای مرمره و اژه. این تنگه

به درازای حدود ۷۰ کم، پهنای ۲ تا ۶ کم و ژرفای متوسط ۶۰ متر، در شمال غربی کشور ترکیه جای دارد و به همراه تنگه بسفر، دو بخش آسیایی و اروپایی ترکیه را از یکدیگر جدا می‌سازد («دائرة المعارف ...»، VIII/199؛ نکارتا). تنگه داردائل

1. Dardanelles 2. Türkiye ...

طبیعی کتابها و یا آموخته‌های خود را آموزش می‌داده‌اند. این آموزشها غالباً در کلاسهای گروهی و جمعی انجام می‌شده است (مثلاً بخاری، ۳۹۵/۲، ۳۹۶-۳۹۷؛ فارسی، ۱۶۳؛ بیهقی، ۳۵۰/۸).

دارالحديث، برخلاف نامش، که بیانگر آموزش حدیث و دانش حدیث است (برای نمونه، نک: ابن مبارک، ۸۷؛ ابوالاحمد، ۱۴۱؛ عراقی، ۱۷۹؛ صوری، ۳۳، ۹۶، ۹۷؛ جندی، ۵۵)، لزوماً اختصاص به آموزش حدیث نداشته، و گاه علوم دینی دیگری نیز از علوم نقلی و عقلی در آن تعلیم داده می‌شده است (برای نمونه، نک: سبکی، عبدالوهاب، ۳۸۰/۸؛ قنطلی، ۷۷/۳؛ ابن رجب، ۲۸۸/۴؛ تقوی، ۲۴۰/۸؛ نیز حاجی خلیفه، ۱۷۱۵/۲). به جز برخی از این مراکز، غالباً حضور مشایخ مذاهب متفاوت در یک دارالحديث، امری طبیعی بوده است (مثلاً نک: ابن رجب، ۳۲۲/۴، ۳۳۳). این مراکز عملاً به جز نقش آموزشی برای طلاب، محل تبادل دانش و اندیشه استادان و مشایخ، و تعامل میان عالمان از مذاهب گوناگون بوده است؛ گردهمایی مشایخ دارای آراء مختلف در دارالحديثها، و بحث و گفت‌وگو در موضوعات علمی و اجتماعی، معمول این مراکز بود؛ این در حالی است که حتی انعقاد برخی جلسات اجتماعی نیز در این مراکز صورت می‌گرفته است (ابن تیمیه، ۲۷۳/۴؛ حلبی، ۳۷۳/۱؛ ابن کثیر، ۳۵۵/۱۳). زمانی هم که اشارات و وقف‌نامه به موضوعات مذهبی به شکلی مبهم انجام شده، رجوع به فتاوی فقیهان حلال مشکلات بوده است (نک: ابن تیمیه، ۲۷۳/۴-۲۷۴؛ سبکی، علی، ۴۷۵/۱، ۴۷۸-۴۸۰، ۴۸۰، ۳۴/۲، ۹۸ بی).

در ادامه سخن از نقش اجتماعی این مراکز، باید آن را مأمّن و پناهگاهی برای ابناء سبیل و واماندگان دانست. حضور ابن جبیر مسافر در دارالحديث ثوریه (ابن جبیر، ۲۳۴) از این دست است. همچنین در تاریخ و وقایع تونس، زمانی که احمد بن مرزوق از حکومت مرکزی گریخت، در مصر، در دارالحديث کاملیه امکان اسکان یافت (نک: ابوالفدا، ۱۸۹/۳).

مآخذ: ابن بابویه، محمد، *الامالی*، به کوشش محمد مهدی موسوی خراسان، نجف، ۱۳۸۹ ق/۱۹۷۰ م؛ ابن تیمیه، احمد، *التاوی الکبری*، به کوشش حسنین محمد مخلوف، بیروت، ۱۳۸۶ ق؛ ابن جبیر، محمد، *رحلة*، بیروت، ۱۳۸۴ ق؛ ابن جزوی، محمد، *غایة النهایة*، به کوشش برگشترس، قاهره، ۱۳۵۲ ق/۱۹۳۷ م؛ ابن حبان، محمد، *کتاب المجروحین*، به کوشش محمود ابراهیم زاید، حلب، ۱۳۹۶ ق/۱۹۷۶ م؛ ابن خلکان، *وقیات*؛ ابن دمیاطی، احمد، *المستفاد من ذیل تاریخ بغداد*، به کوشش مصطفی عبدالقادر عطا، بیروت، ۱۴۱۷ ق/۱۹۹۷ م؛ ابن رجب، عبدالرحمان، *الذیل علی طبقات الحنابلة*، به کوشش محمد حامد فقی، قاهره، ۱۳۷۲ ق/۱۹۵۲ م؛ ابن صلاح، عثمان، *مقدمة*، به کوشش عائشه عبدالرحمان (بنت الشاطی)، قاهره، ۱۹۷۴ م؛ ابن عاصم، احمد، *جزء*، به کوشش مفید خالد عید، ریاض، ۱۴۰۹ ق؛ ابن عدی، عبدالله، *الکامل*، به کوشش یحیی مختار غزاوی، بیروت، ۱۴۰۹ ق/۱۹۸۸ م؛ ابن عدیم، عمر، *بغیة الطلب*، به کوشش سهیل زکار، بیروت، ۱۴۰۸ ق/۱۹۸۸ م؛ ابن عساکر، علی، *تاریخ مدینة دمشق*، به کوشش علی شیری، بیروت، ۱۴۱۵ ق/۱۹۹۵ م؛ ابن عماد، عبدالصی، *شذرات الذهب*، به کوشش محمود ارناؤوظ، بیروت، ۱۴۱۲ ق/۱۹۹۷ م؛ ابن کثیر، *البدایة والنهایة*، به کوشش علی شیری، بیروت، ۱۴۰۸ ق/۱۹۸۸ م؛ ابن مبارک، عبدالله، *المسند*، به کوشش مصطفی عثمان محمد، بیروت، ۱۴۱۱ ق/۱۹۹۷ م؛

Çanakkale Boğazı

3274 WALLIN, J.D. *By ships alone: Churchill and the Dardanelles.* Durham (USA): Carolina Academic Press, 1981. 216pp.

118 KASIM 1992

~~MADE YATINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN~~

Çanakkale Boğazı

VITALIS, E. (Quelques renseignements sur le commerce des Dardanelles.) Recueil consulaire 10 (1864), 122-129.

118 KASIM 1992

~~MADE YATINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN~~

Çanakkale Boğazı

28 MAYIS 1993

Süveys

MACDONELL, J. The legal position of the Dardanelles and the Suez Canal. Fraser's magazine, n.s., 17 (1878), pp. 654-662.

~~MADE YATINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN~~

341.446
GR.Q

Graves, P.P.

The question of the straits / by P.P. Graves. - London: Ernest Benn Ltd., 1931. 215 p.; 23 cm. Includes index

2282

1. International Law, Canals and Straits
I. Title

134

1. Boğazı içi
2. Çanakkale Boğazı
3. Süveys
4. Hürmüz

23 HAZIRAN 1993

ÇANAKKALE
ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

TUNCOKU,

Mete (Doç. Dr.), "Çanakkale Muharebelerinin Türk ve Dünya Siyasi Tarihindeki Yeri", Atütürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı ve Trakya Üniversitesi, Rektörlüğü'nce Ortaklaşa Düzenlenen Siyasi ve Askeri Açından Çanakkale Muharebeleri Sempozyumu, Çanakkale, 16 Mart 1986.

~~MADE YATINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN~~

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI
ÇANAKKALE

Akşit, İlhan.
Çanakkale savaşları : harb sahaları ve abideleri / İlhan Akşit. — İstanbul : Çanakkale Şehitler Abidesi ve Harp Müzesi Geliştirme Derneği, 1973. 109 p. : ill. ; 19 cm. Turkish
I. Title.
DS68.3.A4
DLC NJP WaU

75-588260 neg 1-13811

01 TEMMUZ 1992

05 HAZİRAN 1993

Melike 3601
Çanakkale Boğazı
FRENCH, D. The Dardanelles, Mecca and Kut: prestige as a factor in British Eastern strategy, 1914-1916. *War & Society*, 5 i (1987) pp.45-61

~~MADE YATINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN~~

Bestell-Nr.:
28 A 11296

ÇANAKKALE
GEZİRLERİ

Liddle, Peter: Men of Gallipoli : the Dardanelles and Gallipoli experience August 1914 to January 1916 / Peter Liddle. - 1. paperback ed. Newton Abbot : David & Charles, 1988. - 272 S. : Ill., Kt. (Battle standards) (A David & Charles military book) ISBN 0-7153-9206-9

ÇANAKKALE

Aker, Mehmet Şefik.
Çanakkale-Arburnu savaşları ve 27. Alay. — İstanbul : Askerî Matbaa, 1935. 8, 98 p. : ill., ports., maps (4 fold. in pocket) ; 27 cm. — (Askerî mecmua'nın Tarih kısmı ; 40) "İngilizce tarihinden alınan yazılarla karşılıklı." Supplement to Askerî mecmua, no. 99. Issued by Genelkurmay Başkanlığı. Turkish
I. Turkey. Erkânıharbiye Umumiye Riyaseti. II. Title. neg 1-6805

CS-H

01 TEMMUZ 1992

01 TEMMUZ 1992

EI, fr. Eregli (IA)

EI, fr. Çanakkale

IA. 'de Sams. bogaz

Çanakkale taf.

- Çanakkale
Bogazi

Les troupes turques en Thessalie et en Epire;
les dernières opérations de recrutement;
nouveau défense aux Dardanelles. Revue
militaire de l'étranger. 19 (1881), pp. 126-128.

198 KASIM 1992

**HADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKUMAN**

956.10743

TU.A

Turkey. President (1923 - 1938: Ankara)

Arıburnu muharebeleri raporu / by Mustafa
Kemal Atatürk; edited by Uluğ İğdemir.- Ankara:
Türk Tarih Kurumu, 1968.
vi, [4], 200 p.; 24 cm.- (Türk Tarih Kurumu
yayınları xvi. seri; no. 8)

1. History, Turkey- 1876 - 1918 2. History,
Ottoman Empire I. İğdemir, Uluğ (ed.) II. Title
III. (Series)

4424

956.10743

UN.M

Unaydın, Ruşen Eşref

Mustafa Kemal Çanakkaleyi anlatıyor / by
Ruşen Eşref (Unaydın); illustrated by Hasan
Hayrettin Cizel; translated by Şevket Rado.-
[İstanbul]: Akbank, [1981].
48 p.; ill., map; 28 cm.

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History,
Ottoman Empire I. Rado, Şevket (tr.) II. Cizel,
Hasan Hayrettin (ill.) III. Title

7143

05824 LAFFIN, John. *Damn the Dardanelles!*
The story of Gallipoli. London: Osprey, 1980.

• *Cancelled*

M. Turce

London 1975; Garcia de Orta, *Coloquios dos simples e drogas da India*, Lisboa 1891-1895; W. Ouseley, *Travels in various countries of the East, more particularly Persia, etc.*, London 1819; Barbara Pikersgill, "Spices", in *The cultural history of plants*, ed. Ghilleen Prance and Mark Nesbitt, New York: Routledge, 2005; Plinius/Pliny [the Elder], *Natural history*, with an English translation, by H. Rackham et al., Cambridge, Mass. 1967-1971; John M. Riddle, "The introduction and use of Eastern drugs in the early Middle Ages", *Sudhoffs archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften* 49 (1965), repr. in John M. Riddle, *Quid pro quo: studies in the history of drugs*, Hampshire, Engl. 1992; Frederic Rosengarten, *The book of spices*, Wynnewood, Penn. 1969; Sanchuniathon, *Historiarum phoeniciae*, ed. F. Wagenfeld, Braemae 1837; Satys Prakash Sangar, *Food and drinks in Mughal India*, New Delhi 1999; Strabo, *The geography of Strabo*, with an English translation by Horace Leonard Jones, London, vol.1, 1949, vol.7, 1966; Talmud, *Hebrew-English edition of the Babylonian Talmud*, tractate *Shabbath*, tr. H. Freedman, tractate *Kerithoth*, tr. I. Porusch, London: The Soncino Press, 1987-1989; James Emerson Tennent, *Ceylon: an account of the Island, Physical, historical, and topographical, with notices of its natural history, antiquities and products*, London 1859; Theophrastus, *Enquiry into plants and minor works on odours and weather signs* [Greek text], with an English translation by Arthur Hort, London 1948-1949; Lodovico de Varthema, *The travels of Ludovico di Varthema in Egypt, Syria, Arabia Deserta and Arabia Felix, in Persia, India, and Ethiopia, A.D. 1503 to 1508*, translated from the original Italian edition of 1510, by John Winter Jones, and ed. George Percy Badger, London 1863; Nira Wickramasinghe, *Sri Lanka in the modern age: a history of contested identities*, London 2006.

/شمامه محمدی فر/

داردائل، تنگه، در ترکی چناق قلعه بوغازی، تنگه‌ای بین دریا‌های مرمرة و اژه. این تنگه به لحاظ ویژگی‌های جغرافیایی بسیار شبیه تنگه بوسفور* در همسایگی آن است (د.د.ترک، ذیل «چناق قلعه بوغازی») عثمانیان این تنگه را بحر سفید بوغازی یا آق دنیز بوغازی (= تنگه دریای سفید)، و قلعه

روی گونالت دکلاویخو، سفرنامه کلاویخو، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران ۱۳۴۴ ش؛ کنزالعوائد فی تنويع الموائد، چاپ مانویلا مارین و دیوید ولینز، بیروت: دارالنشر فرانتس شتاينر، ۱۹۹۳/۱۴۱۳؛ محمودین امیرولی، بحر الاسرار فی مناقب الاخيار، چاپ رياض الاسلام، کراچی ۱۹۸۰؛ محمد مهدی مظلوم‌زاده، آتش‌پزی در فرهنگ مردم کبازرون، تهران ۱۳۸۳ ش؛ جیمز هاکس، قاموس کتاب مقدس، بیروت ۱۹۲۸، چاپ افست تهران ۱۳۴۹ ش؛ هروی؛

Edward Balfour, *The cyclopaedia of India and of eastern and southern Asia*, 3rd ed. London 1885, repr. Graz 1967-1968; Najmieh K. Batmanglij, *A taste of Persia: an introduction to Persian cooking*, London 1999; *Cathay and the way thither: being a collection of medieval notices of China*, translated and edited by Henry Yule, new edition, revised by Henri Cordier, Taipei: Ch'eng-Wen, 1966; *The Commerce and navigation of Erythraean sea*, being translations of the *Periplus Maris Erythraei*, by an anonymous writer and partly from Arrian's account of the voyage of Nearkhos, London 1889, repr. Amsterdam: Philo Press, 1973; Andrew Dalby, *Food in the ancient world from A to Z*, London 2003; Pedanius Dioscorides, *The Greek herbal of Dioscorides*, tr. John Goodyer, 1655, ed. Robert T. Gunther, Oxford 1934; William Dymock, C.J.H. Warden, and David Hooper, *Pharmacographia Indica*, London 1890-1893, repr. Karachi 1972; *EI*., s.v. "Dārēimī" (by Hūšang Alam); *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem 1978-1982, s.v. "Cinnamon" (by Jehuda Feliks); *EI*², *Suppl.* s.v. "Dār Šimī" (by A. Dietrich); *Encyclopedia of spices*, The Epicentre, 2010. Retrieved Oct.13, 2010, from <http://www.theepicentre.com>; Gabriel Ferrand, *Relations de voyages et textes géographiques arabes, persans et turks, relatifs à l'Extrême-Orient du VIIIe au XVIIIe siècles*, Paris 1913-1914, repr. Frankfurt am Main 1986; Herodotus, *The histories*, tr. Aubrey de Séincourt, ed. A.R. Burn, Harmondsworth, Engl. 1980; David Hooper, *Useful plants and drugs of Iran and Iraq*, with notes by Henry Field, ed. B.E. Dahlgren, Chicago 1937; Robert Knox, *An historical relation of Ceylon, in the East-Indies*, London 1681; Berthold Laufer, *Sino-Iranica: Chinese contributions to the history of civilization in ancient Iran*, Chicago 1919, repr. Taipei 1967; Marco Polo, *The book of Ser Marco Polo the Venetian concerning the kingdoms and marvels of the East*, translated and edited with notes by Henry Yule, 1871, 3rd. ed. by Henry Cordier, 1903-1920, repr.

leur influence effective et est restée païenne. Il y a des missions, catholique et protestante, à Adamawa, et quelques centaines de conversions au Christianisme ont été faites. Pour l'histoire religieuse du pays, voir la section sur le Cameroun français.

(D. H. JONES)

CAMIENIEC. [Voir KAMINČA].

ÇAMPÂNĒR, ville en ruine du Guĉĉarāt, dans l'Inde occidentale (22° 29' N. et 73° 32' E.), à environ 125 km. au S.-E. d'Aĉmadābād. Le sultan du Guĉĉarāt, Maĉmūd Šĉāh 1er «Begaĉā», en allant s'emparer en 889/1484 de la place-forte voisine de Pāwāĉafĉ, qui avait résisté victorieusement à Aĉmad Šĉāh 1er en 821/1418, prit la ville au passage. Le Begaĉā occupa ÇāmpānĒr sur-le-champ, l'entourant d'une enceinte flanquée de bastions et percée de portes (appelée *Djāhānpanāh*; inscription *EIM*, 1929-30, 4-5), et y construisant une citadelle (*bĉādar*). Il rebaptisa la ville Maĉmūdābād, et ce fut sa résidence favorite jusqu'à sa mort, en 917/1511; elle resta la capitale administrative du Guĉĉarāt jusqu'à la mort de Bahādur Šĉāh en 942/1536. Lorsqu'après 980/1572, le Guĉĉarāt fut tombé au pouvoir des Mughals, ÇāmpānĒr devint le chef-lieu d'un *sarkār* de 9 *maĉāls* (Jarrett, *A'īn-i Akbarī*, II, 256; de 13 divisions, selon la *Mir'āt-i Sĉikandarī*); les Marāthās s'en emparèrent à la fin du XVIIIe siècle, puis les Anglais en 1853; presque abandonnée, elle ne fut pas repeuplée.

Monuments. — Du palais de Maĉmūd à sept étages (*Sāt manzil*) bâti en escalier sur le bord de la falaise en face de Pāwāĉafĉ, seul l'étage inférieur demeure; les autres monuments, à part la muraille (cf. *Bombay gazetteer*, III, 307-8), sont tous des mosquées ou des tombeaux qui présentent tous les caractéristiques d'un style local. Le *djāmi'* masĉĉid (vers 929/1523) s'inspire pour le plan de celui d'Aĉmadābād [q.v.], qui est plus ancien de 100 ans; mais ici, le *livān* a une double claire-voie dans la largeur d'une seule coupole; la clôture en forme d'arc de la *maĉšūra* et le *livān* hypostyle au plafond soutenu par des poutres se raccordent bien à l'ensemble; les ailes latérales du *livān* ont les proportions d'un rectangle formé de deux carrés (8,5 m. sur 17 m.); le *mĉhrāb* le plus au Nord est caché par la clôture d'une *zanāna*; les murs extérieurs, comme dans tous les monuments de ÇāmpānĒr, sont recouverts d'un riche décor sculpté, en particulier les contreforts qui soutiennent les sept magnifiques *mĉhrābs*. Les autres édifices — 10 mosquées, de nombreux tombeaux anonymes — présentent le même style, caractérisé par le raffinement de la décoration; les niches des *minārs* du *masĉĉid* Naĉĉīnā sont sculptées dans le marbre avec une finesse exquise qui n'est surpassée que par celle de la mosquée de Sidi Sayyid à Aĉmadābād [q.v.]. Dans les tombeaux, les arcs sont traités plus librement que dans les mosquées; leurs décorations sculptées sont extrêmement délicates et dénotent un art consommé.

Bibliographie: J. Burgess, *On the Muhammadan architecture of Bharoĉ ... Champanir ...*, dans *ASWI*, VI (= *ASI, NIS, XXIII*), 1896 (texte, dessins, planches); *ASI Annual reports*, surtout 1925-6, 24-5, et 1929-30, 34-5; *Bombay gazetteer*, III; E. B. Eastwick, *Champanir and Pawagadh*, dans *Indian antiquary*, IX (1880), 221-4; J. Fergusson, *History of Indian and Eastern architecture*, II, 242; E. B. Havell, *Indian architecture*, 134-43; P. Brown, *Indian architecture (Islamic period)*, 58-9.

(J. BURTON-PAGE)

CAMPIÑA. [Voir KANBANIYA].

ÇANAĞ-KAL'E BOĞHAZI (ÇANAĞ-KALE BOĞAZI) est le nom turc actuel des Dardanelles. Cet étroit canal qui joint la mer de Marmara à la mer Égée a une longueur d'environ 62 km. (de Gelibolu-Çardak à Seddülbahir-Kumkale) et une largeur variant de 8 km. à 1250 m. (Çanak-kale à Kilitbahir) Le détroit était appelé par les Grecs Hellespont (ὁ Ἑλλήσποντος, en dorique ὁ Ἑλλάσποντος), nom qui est resté en usage chez les Byzantins. Dans quelques sources et cartes marines occidentales du moyen âge, il est appelé Bucca Romaniae, Brachium S. Georgii (terme qui désigne tout le canal séparant l'Asie de l'Europe, c'est-à-dire comprenant le Bosphore aussi bien que les Dardanelles), Bocca d'Aveo (Avido, Aveo, l'ancien Abydos Ἄβυδος, et aussi Dardanelo (cf. Pauly-Wissowa, s.v. Hellespontos, et Tomaschek, 17). Pour les Ottomans, c'était l'Aĉ Deñiz Boĉhazi, ĉal'e-i Sulĉāniyye Boĉhazi et, plus tard, Çanak-ĉal'e Boĉhazi.

Les principales localités sur la rive européenne ou à proximité des Dardanelles sont : Bolayir, Gelibolu (Gallipoli, l'ancienne Kallipolis), Kilya (non loin de l'ancienne Sestos), Eceabad (Edjeābād, autrefois Mayĉos, l'ancien Madytos), Kilitbahir (Kilid al-Bahr) et Seddülbahir (Sedd al-bahr). Le long de la côte asiatique sont situées : Çardak, Lapseki (l'ancienne Lampsakos-Lampsico, Lapsico, Lapsaco dans les sources occidentales du moyen âge), Çanak-kale (près de l'ancienne Abydos), Erenköy et Kumkale (Kum ĉal'e).

Le sultan Meĉemmed II (855-86/1451-81), afin d'établir un contrôle plus efficace sur les Dardanelles, construisit de nouvelles défenses sur chaque rive du canal, notamment une forteresse près de l'ancienne Abydos. Elle reçut le nom de ĉal'e-i Sulĉāniyye (d'après Pirī Re'īs, *Kiĉāb-i Bahriyye*, 86), du fait qu'un fils de Meĉemmed II, Mušĉafā, avait été associé à sa construction. (Cf. aussi Ibn Kemāl, 100 = transkription, 101, où elle est appelée Sulĉāniyye). La ville de ĉal'e-i Sulĉāniyye comptait parmi ses habitants, aux XVIIe et XVIIIe s., un nombre considérable d'Arméniens, de Juifs et de Grecs. Par suite de l'établissement (vers 1740) de poteries, et de la réputation de centre de fabrication d'objets en terre qu'elle y gagna, la ville fut appelée Çanak ĉal'esi (çanak = bol de terre), et l'ancien nom tomba en désuétude. Çanak ĉal'esi appartenait, en 1876, au *wilāyet* ottoman de *Djāzā'ir-i Bahr-i Sefid* et, par la suite, au *sandĉāĉ* de *Bĉĉā*. Elle est maintenant le centre de la province de Çanak-kale. La ville subit les ravages de deux incendies, en 1860 et 1865, du tremblement de terre d'août 1912 et d'un bombardement naval en 1915, au cours de la première guerre mondiale. Çanak-kale, ces dernières années, a largement regagné son ancienne prospérité, et sa population était estimée, en 1941, à 24 600 habitants.

Les Turcs ottomans absorbèrent (vers 735-45/1335-45) dans leurs territoires l'émirat de *ĉarāsī* [q.v.], puis, après que la ville eut été détruite par le tremblement de terre de 755/1354, s'établirent à Gallipoli [voir GELIBOLU], qui leur servait de point de départ pour leur conquête de la Thrace. Pour la première fois, l'État musulman tenait alors les territoires situés de part et d'autre du détroit. Le sultan ottoman *Bāyazīd 1er* (791-805/1389-1403) renforça les défenses de Gallipoli (792/1390); d'autres améliorations y furent apportées sous le règne de Meĉemmed 1er (816-24/1413-21) et *Murād II* (824-55/1421-51). Le contrôle ottoman sur les Dardanelles était cependant destiné à demeurer incertain tant que le sultan ne disposait pas d'une flotte importante et efficace : les forces navales chrétiennes entrèrent en

belong to the princess. On the other hand, the *dāmād*'s family tie to the sultanate did not insulate him from factionalism, natural in the competitive service system evolved by the Ottomans. *Dāmāds* led factions and were their victims, such as Şoqollu (Sokollu) Mehmed, assassinated in 987/1579 by a rival party. Likewise, *dāmāds* were not immune from dismissal or execution: Nevşehirî İbrāhîm, the intelligent and cultured grand vizier of Ahmed III (r. 1115-43/1703-30), fell victim in 1143/1730 to the Ottoman policy of sacrificing officials unsuccessful in war.

The marriage practices of the Ottoman dynasty, including the *dāmād*, influenced those of elite households in the empire and the khedival dynasty in Egypt. Istanbul's unusual uxori-local tradition has been ascribed to the dynasty's model (Duben and Behar, 78).

BIBLIOGRAPHY

Eugenio Alberi (ed.), *Relazione degli ambasciatori veneti al senato*, 3 vols., Florence 1840-55; Ogier Ghiselin de Busbecq, *Turkish letters*, trans. Edward S. Forster, Oxford 1927; Anthony D. Alderson, *The structure of the Ottoman dynasty*, Oxford 1956; M. Çağatay Uluçay, *Padışahlarn kadınları ve kızları*, Ankara 1980; Alan Duben and Cem Behar, *Istanbul households. Marriage, family and fertility, 1880-1940*, Cambridge 1991; Kenneth Cuno, Ambiguous modernization. The transition to monogamy in the khedival house of Egypt, in Beshara Doumani (ed.), *Family history in the Middle East. Household, property, and gender*, Albany 2003; Leslie P. Peirce, *The imperial harem. Woman and sovereignty in the Ottoman Empire*, New York 1993.

LESLIE P. PEIRCE

Dardanelles

The **Dardanelles** is a strait in north-western Turkey that unites the Marmara

and the Aegean Seas and divides Europe from Asia. It is about 62 kilometres in length, and has a width ranging from 1250 meters to 8 kilometres and an average depth of 55 metres. Its name derives from classical myth, as does its other appellation, Hellespont, which was used by the ancient Greeks and later Byzantines. The Ottomans called it Ak Deniz Boğazı (Aq Deniz Boghazı), Kale-i Sultaniyye (Qal'e-i Sulṭāniyye Boghazı), or, as today, Çanak-kale Boğazı (Çanaq-qal'e-i Boghazı).

The shores of the Dardanelles are studded with sites of settlement and confrontation, such as Gelibolu (Gallipoli, the ancient Kallipolis), Kilya (near old Sestos), and Eceabad (the ancient Madytos), on the European, peninsular side. Çardak, Lapseki (the ancient Lampsakos-Lampsico), Çanakkale (near ancient Abydos), Erenköy, and Kumkale occupy the Asian, mainland side. Evoking crossings such as those of Xerxes I of Persia (480 B.C.E.) and Alexander the Great (334 B.C.E.) to the Gallipoli campaign of 1915-6, the strait has figured prominently in the narratives of Eurasian civilisations.

In 755/1354, following an earthquake, the Ottomans crossed into Europe (Thrace) via Gallipoli, and Turks have been in possession of the peninsula ever since. Sultan Mehmed II (r. 848-50/1444-6 and 855-86/1451-81), to consolidate control over the Dardanelles, caused new defences to be built where the waters of the strait are at their narrowest, at Kale-i Sultaniyye on the Asiatic side, and at Kilitbahir (Kilid al-Bahr) on the European shore (Pirî Re'is, 86).

The new fortresses were furnished with the large Ottoman cannons of the period that were capable of firing across the channel. A restoration of the two fortresses was carried out in 958/1551, during the reign of Sultan Süleyman I (Süleymān,